



אסף ברטוב

האוסף של אסף

"פרויקט בן-יהודה" הוא מפעל המעלה לאינטרנט את אוצרות הספרות העברית שאינן מוגנות בזכויות יוצרים. מאחורי הפרויקט עומד איש צעיר, אסף ברטוב, ועמו מאות מתנדבים. מזמור לאסף

דניאל עמיחי-מיכלין

שבועצם הייתי צריך לקרוא מזמן, ועכשיו יש לי הזדמנות לקרוא אותם. מצד שני יש לנו סמנכ"ל בחברת פרסום. כלומר, לא רק אנשים שעותותיהם בידיהם (שזמנם פנוי). לרבים מהם משמש הפרויקט גם השלמת השכלה וגם הנאה.

● אתה נפגש אתם?

"את רובם לא פגשתי מעולם, אם כי היו לנו שני אירועים שהתקיימו מחוץ לאינטרנט: ב־2005 ציינו את עליית כתבי ביאליק לרשת. קראנו לאירוע 'ביאליק עכשיו' והזמנתי את כל המתנדבים. ב־2009 עשינו ערב הוקרה (הפצת כבוד) למתנדבים, ורובם הגדול הגיעו".

● מה אומר חוק זכויות יוצרים?

"החוק קובע הגנה על זכויות יוצרים, שתוקפה 70 שנה מסוף שנת מות היוצר. ביאליק, למשל, נפטר ביולי 1934, ורק ב־ינואר 2005 הפך לנחלת הכלל (שייך לכולם). לגבי תרגומים, החוק יותר מחמיר (קשה) וקובע הגנה של 70 שנה מסוף שנת מות היוצר ו/או המתרגם – המאוחר מביניהם. למשל, התרגום של 'דוקטור דוליטל' נעשה בידי אברהם פולודר בשנת 1922, וסולודר עצמו נפטר בשנת 1936, יותר מ־70 שנה. אבל המחבר המקורי יו לופטינג נפטר לפני פחות מ־70 שנה, ורק בעוד כמה שנים יהיה הספר לקניין (רכוש) הציבור, ולכן לא נוכל להעלות בינתיים את התרגום היפה של סולודר. ויש מקרים הפוכים, שהמחבר נפטר קודם.

יש חטיבה (קבוצה) עצומה (גדולה מאוד), שאני קורא למצב שלה 'בין הפטיש והסדן' (בין שני כוחות תוקים). מצד אחד כבר לא כלכלי להוציא לאור את הספרים האלה ואין להם ביקוש, לכן הם לא נמצאים בחנויות הספרים; מצד שני הם עדיין מוגנים בזכויות יוצרים, אז איני יכול להגיש אותם לחלק מהציבור שאולי היה פן רוצה לקרוא אותם. אלה טקסטים שפעם היו בכל

רלוונטי. תספיל (אכזב) אותי שהטקסטים האלה לא נגשים (לא זמינים). לקחתי ספר של שירי ביאליק, שהיה לי מבית הספר, והתחלתי להקליד את 'אל הציפור', בניקוד. אחרי שהיו לי בערך שלושים שירים, העליתי אותם לאינטרנט. כתבתי שם שכל מי שזה נראה לו רעיון טוב – מוזמן להתקשר אתי ולחלוק בעבודה. ובאמת, מישחו התקשר ואמר 'יופי של רעיון', וכך התחלנו לעבוד.

מתברר שהזדרזתי עם ביאליק, כי חוק שימור הזכויות קובע הגנה של 70 שנה מאז מות המשורר ולא 50, כמו שחשבת, ומשכתי בחזרה את החומר על ביאליק. בינתיים פקעו (פגו, נגמרו) הזכויות על שירת רחל והתחלנו להקליד אותה. המשכנו עם שירי יל"ג (י"ל גורדון), וככה זה התחיל. ועד היום זה עובד בשיטה של מפה לאוזן. אנשים נתקלים בפרויקט, נתקלים בלינק המזמין כל מי שרוצה לעזור ולוותר על ביאליק. כמעט שאין שבוע שאין לי מתנדב חדש. היום פעילים בערך מאתיים מתנדבים, שעובדים על משימה. אבל לאורך שנות הפרויקט, שכבר קיים עשר שנים, פעלו למעלה משמונה מאות מתנדבים".

● מי המתנדבים? צעירים? מבוגרים? גמלאים?

"כל טווח (הקף, מרחב) הגילים, אם כי יש מספר גדול יותר יחסית של מבוגרים. יש הרבה גמלאים והרבה סטודנטים שנעזרים בפרויקט בחוג ללשון עברית ובחוג לספרות עברית. יש ייצוג גדול למקצועות המקלדת: פקידים, מזכירות, מתרגמות וספרניות. אני מדבר בלשון נקבה, כי בפרויקט יש ייצוג יתר לנשים. הגמלאים נהנים מאוד מהעבודה. אני שומע מהם משפטים כמו למשל: 'קראתי בילדותי את "קוצו של יוד" (י"ג), ועכשיו אני מקלידה אותו. או: 'כל החיים עבדתי ולא הספקתי להגיע לטקסטים האלה,

"פרויקט בן-יהודה" שם לו למטרה להעלות לאינטרנט את נכסי (אוצרות) הספרות העברית שאינם מוגנים בזכויות יוצרים (קופירייט), לרווחת (לטיבת) הכול – חינוך, הודות לעבודה של מתנדבים רבים. אסף ברטוב הוא האיש שהקים את הפרויקט לפני כעשר שנים ועורך אותו מאז. בהתנדבות, כבר אמרנו...

מבקר הספרות ד"ר דרור בורשטיין כתב בעיתון "כל העיר": "...אט-אט צובר האתר נפח של טקסטים קצרים וארוכים, וכיום הוא מהווה למעשה את הספרייה האיכותית ביותר שקיימת בעברית. ברור לגמרי כי הספרייה הזו עולה על כל חנות ספרים בישראל, מה גם שספרייה זו אינה נוטלת (לא לוקחת) תשלום מקוראיה. פרויקט בן-יהודה ראוי לפרס ישראל..."

ביקשנו להכיר את האיש שעומד מאחורי הפרויקט המרשים הזה, ונפגשנו עם אסף.

● מאיזה תחום אתה בא?

"אני איש היי-טק לפרנסתי, והתחום האקדמי שלי הוא לימודים קלאסיים; למדתי יוונית עתיקה ולטינית, והספרות העברית היא תחביב (הובי) לשעות הפנאי".

● האם הפרויקט הזה הוא רעיון מקורי שלך?

"לא. הכרתי פרויקט לועזי שנקרא פרויקט גוטנברג, שאחראי לו אמריקני ושמו מייקל הארט. הוא פתח את הפרויקט בשנת 1971 עם החוקה של ארצות-הברית, וכיום יש באתר כמות עצומה מהספרות האנגלית, כולל ספרי עיון ומחקר. יוצרים כמו שייקספיר ומילטון וגם יוצרים מהשורה השנייה והשלישית (פחות ידועים). זו הייתה בהחלט ההשראה (האינספירציה) שלי".

● איך נולד בלבך הרעיון?

"יום אחד, רציתי לצטט פסוק מביאליק לחבר מהעבודה. חיפשתי באינטרנט ולא מצאתי כלום. כשהבאתי את הציטוט למחברת, זה כבר לא היה

בית והיו נלמדים בבתי-הספר, למשל זלמן שניאור ויעקב פייכמן (משוררים מדורו של ביאליק), והיום לא מכירים אותם ולא לומדים אותם. הייתי שמח מאוד להגיש אותם בפרויקט שלנו. אבל הם נמצאים אצלי בטבלה, וברגע שיפקעו הזכויות נעלה את כתיבתם.

● מה אתם מבינים עכשיו?

"אנחנו משתדלים להיערך (להתכונן) מראש. למשל, עכשיו אנחנו מקלידים את כתבי שאול טשרניחובסקי, שנפטר ב-1943, זאת אומרת שרק בשנת 2014 נוכל להעלותו. אבל זה קרוב, ולהקליד מותר, אז אנחנו מקלידים".

● יורשי הסופרים הרי צריכים להיות מעוניינים שתעלו את יצירותיהם.

"נכון. יש משפחות שמבינות שהן כבר לא ירוויחו מהספרים. הם כבר לא בדפוס, אין תמלוגים, ועדיין יש מי שמתעניין בהם. אפילו בספריות הם לא מופיעים. הספריות עושות דילול (מפחיתות חלק מהספרים), כי המקום על המדפים מוגבל (מוצט), ואני לא מאשים אותן. אם יש ארבעה עותקים של פרדיננד בסקי אז משאירים אותם, ואם אין לו ביקוש, מוציאים אותו בכלל מהספרייה. וכשספר כזה יוצא מהספרייה או מתפורר, כבר אין לו תחליף, וזה מדיאג אותי.

גם בספריות של האוניברסיטאות לא עושים הרבה כדי לשמור על ספרים. אותי לא מעניין הספר פיסית אלא הטקסטים. אלה טקסטים שלמעטים יש חפץ (מעטים רוצים) בהם, ולכן יש סכנה שהם יכלו (יאבדו), לכן אני חושב שהדבר הכי טוב לטקסט כזה הוא להיכנס לפרויקט בניהודיה, כי שם הוא שמור. שם נפסקת הבלתי (ההתפוררות). לכן יש משפחות שמתירות (שמרשות) לנו את השימוש ביצירות סופרים או משוררים ממשפחתם שהלכו לעולמם ועדיין מוגנים בחוק זכויות יוצרים".

● מי קובע מה נכנס לפרויקט שלכם?

"העיקרון (הפרינציפ) הוא, שהכול נכנס. אני העורך הראשי ואני מחליט מה נכנס מתי, אבל זה באמת יותר מתי מאשר מה. העיקרון שלי הוא – מה שיש. התחלתי מביאליק ורחל, כי זה מה שהיה בביתי; אחר כך מצאתי על הבידעם (עליית הגג) את יל"ג וי"ל פריץ (מהסופרים הגדולים של תקופת ההשכלה); אחר כך הלכתי לספריות וסרקתי שם את ראובן בריינין ומשה דוד ברנשטיין ואחרים, שהם פחות ידועים".

● מה הקריטריונים שלך לבחירת החומר?

"אני לא מפעיל שיפוט של חשיבות או של איכות. אני מכניס הכול. כי המטרה היא להנגיש את

החומרים (לעשות אותם נוחים להשגה), להנגיש את הספרות העברית כולה, עד כמה שאפשר".

● הכול? זה לא יומרני מדי?

"זה לא יומרני (יומרה – פרטנויה) מדי, כי אין לי רד"ליין (כמו שעת סגירה בעיתון) ואני עובד בקצב שלי. אני לא חייב שום דבר לאף אחד. אני והמתנדבים שלי עובדים לאט. היום אי-אפשר לומר שפרויקט בן-יהודה הוא הספרות העברית כולה, אבל אולי בעוד חמישים שנה יהיה אפשר. וכבר אמרו חכמינו 'לא עליך המלאכה לגמור' (אתה לא אחראי על הכול). אני התחלתי, וזו טיפה בים (מעט מאוד מתוך הרבה מאוד), אבל היא כבר ישנה, ואנשים משתמשים בה.

אני מקבל מכתבים נרגשים. אני רואה את עצמי הנאמן של הציבור. יש לי טעם ספרותי מסוים, אבל הוא לא מכתוב מה יהיה נגיש ומה לא. מי שרוצה ללמוד את הספרות העברית צריך לדעת שהיו טקסטים מכל הסוגים – גם כאלה שיש בהם הסתה (קריאה למרד) נגד גויים, למשל, או טקסטים משעממים. טקסט הכי משעמם והכי נחות (רוד, קל ערך) מבחינה ספרותית יכול להיות מקור מעניין לתולדות השפה ולשימושי לשון; יכולים לראות את ההתפתחות שלהם בתקופת ההשכלה ובתקופת התחייה. סטודנטים לבלשנות נעזרים בטקסטים שלנו, ויש טקסטים שנותרו תמונה חברתית היסטורית. חלק מהטקסטים מביאים תועלת כזו או אחרת, אז אני מכניס הכול".

● יש מי שבדק את הטקסטים לפני שאתה מעלה אותם לרשת?

"זו שאלה טובה, שהתשובה עליה – כן ולא. יש לי הרבה יותר מקלידים מאשר מגיהים (אנשים שבדקים אם יש שגיאות בטקסט המוקד), והיות שאני לא מהדורה מדעית, עדיף (חשוב יותר) שהחומרים שמחפשים להגהה יהיו כבר ברשת. חלק גדול מהשימושים שעושים בהם לא תלויים בזה שהם יהיו תמים וברים (נקיים וטהורים). העיקר שהם יהיו זמינים ומאונדקסים (מלשון אינדקס) על-ידי גוגל וכו'. הרי כך אנשים מגיעים לחומרים. ובמקביל (באותו זמן) החומרים עוברים הגהה. כשאני מקבל הערות על שגיאות (ואני מקבל הרבה), אני מיד מתקן, כך שלאט-לאט הכול מתנקה משגיאות".

● האם אתה לא נוהג יד לבד שהאינטרנט עלול להחליף את המגע עם הספר?

"לא. כי רוב הטקסטים שלנו, כ-7,000 עד כה, הם טקסטים שאינם נמצאים בדפוס. רובם גם אינם נמצאים בספריות ציבוריות. אז אין טעם לדבר אפילו על מגע. אנשים לא מכירים את הטקסטים האלה

מאחר שהם לא זמינים במקומות אחרים".

● אם נניח שעמום עוז ויתן לך רשות להכניס אותו לפרויקט, תכניס?

"אני אכניס, כי אני יודע שזה דבר גדול לעשותו למען אנשים שרוצים לקרוא עוז וידם אינה משגת. לא רק מבחינה פסית. יש לנו המון קוראים מאוניברסיטאות בעולם שאין להם אפשרות להשיג ספרים מסוימים. ב"בארה"ב יש חוגים שנעזרים בפרויקט. יש פרופסורים שמבקשים שאכניס סיפור כזה או אחר שהם מתכוונים ללמד ואין להם טקסטים. ידוע לי שפרופסור מאוניברסיטת תל-אביב הורה לסטודנטים שלו לחפש את 'פגנים' של גנסיין גם בספרייה וגם בפרויקט שלנו.

הפרויקט מגיע לא רק לאקדמיה. למשל, נציגי סוכנות בחו"ל, שמחפשים חומר להנפקה ואין להם היכן להשיג, פונים אלינו. ספריות בארץ, כמו בירוקם למשל, פונות אלינו. אתן לך דוגמה האהובה עליי. בעלת בית קפה, שלא הכירה את 'אלוף בצלות ואלוף שום' של ביאליק, עשתה ערב, שבו היא מגישה מאכלים של בצל ושום ומקריאה את היצירה. לדעתי זה מקסים".

● לפרויקט שלך מלאו עשור. יש לך מושג כמה משתמשים היו לכם?

"כמעט מאה-אלף מבקרים בחודש".

אסף זוכר את "שער למתחיל" מימי ילדותו. אחד המורים שלו בבית-הספר העממי בכפר-סבא הביא לפיתה כמה גיליונות של העיתון. עכשיו הוא ישמח אם העולים החדשים בארץ ויהודים בקהילות דוברות עברית בחו"ל יידעו שהאתר שלו קיים, ואולי יוכלו להיעזר בו. "מתקדמים יוכלו לקרוא קצת ביאליק וקצת רחל", הוא מציץ. הוא מייצע להתחיל בשירי הילדים של ביאליק, כי הם פשוטים יחסית, ושירת רחל, גם אם היא לא מיועדת לילדים, היא פשוטה וצלולה (בהירה), ומי שלא מבין את המילים, יוכל בעזרת מילון להבין את השיר.

הפרוזה קצת יותר קשה. רוב הפרוזה בפרויקט היא עדיין של תלמידי חכמים. היא אינה מנוקדת".

אסף מייצע ללומדי עברית לחפש משהו מתורגם מן השפה שלהם, שכן כך הם יכולים להיעזר במקור. לדוברי רוסית הוא ממליץ לקחת את התרגום של ברנר ל"החטא ועונשו" של דוסטויבסקי.

מי שרוצה להצטרף לצוות המתנדבים – מוזמן לכתוב לאסף לפי הכתובת:

<http://benyehuda.org>